

REFERÁTUMOK

FOLYÓIRATCIKKEK

26/70

002:65.014.133:778.14

Az információk decentralizálása: a mikrodokumentációs rendszer kiválasztásának szempontjai. /Information can be decentralized: considerations in choosing a microform system./ - HEAP, H.R. = Microdoc, 8.k. 1.sz. 1969. p.6-10.

A műszaki szakembereknek már munkájuk kiindulásához információkra van szükségük, de nem hajlandók sok fáradságot és pénzt áldozni azok elérésére. A könyvtárak és tájékoztató irodák az információk hatalmas tömegét halmozták fel, a komplex kódok és osztályozási rendszerek miatt azonban nehéz használni ezt az anyagot.

Jóllehet a kiadók mindenkit elárasztanak szakirodalommal, és sok a párhuzamos kiadás is, számos információ kiadatlan marad a folyóiratok helyhiánya következtében. A tájékoztatási szakemberek nem képesek ezeket a kérdéseket megoldani, mert rendszerint az információra és nem a felhasználókra s azok igényeire fordítják figyelmüket. Csak az az információ lehet hatásos, amely környén elérhető, használható. A mérnökök és tudósok azért tartják annyira nélkülözhetetlennek magánkönyvtárukat, mert mindig a kezük ügyében van és formalítások nélkül hozzáférhető. Az lenne ideális, ha a magánkönyvtárakat olyan mértékben tudnák megnövelni, hogy a tulajdonosaik számára szükséges dokumentumok 90%-át tartalmazzák. Ez azonban eredetiben nem valósítható meg, csak mikrofilm útján. A szerző kétféle mikrodokumentációs szolgálat fejlesztését tartja kívánatosnak. Az erős kicsinyítésű "ultrafiche" /3000 - 10 000 oldal egy A/6 méretű filmlapon/ akkor olcsó, ha nagy példányszámban állítják elő a filmlapokat.

A COSATI-típusú filmlapok és 16 mm-es tasakos filmek a tudományos közlemények kis példányszámu kiadására alkalmasak. Az említett kétféle mikrofilmlap-rendszert azonban nem lehet keverni, mert mindegyikhez más típusú olvasókészülékre van szükség. A kazettás mikrofilmtekercsek mikrodokumentációs rendszerét azért nem célszerű számításhoz venni, mert a kazetták túlságosan költségesek. Egyébként a mikrofilmmel olcsóság tekintetében más adattároló rendszer nem vetekedhet.

A mikrofilm másik előnye a részletes és sokoldalú indexelés lehetőségében rejlik. Előnyösen felhasználható vállalati kiadványok közzétételére. A kereskedelmi vállalatok nagy mennyiségű, változatos irodalommal látják el a mérnököket, tudósokat. Ennek az irodalomnak a tárolása, indexelése és keresése körülményes. A kiadók most mutatókkal ellátott katalógusokat adnak ki, hogy tehermentesítsék az egyes vállalatokat e költséges szolgáltatás alól.

A kereskedelmi tájékoztató szolgálatokon kívül szükség van egyes szervezeteken belül létesített belső tájékoztató rendszerekre is, mint pl. házi szabványok, kutatási tájékoztatások rendelkezésre bocsátása. Mindezekre a mikrofilm alkalmazható, de nehézséget jelent a legmegfelelőbb mikroformátum kiválasztása. Ilyen dokumentációs feladatokra a mikrofilmtekercs, mikrofilmlap és az ultrafiche jöhet számításba. /Jellemzőiket az 1. táblázat szemlélteti./

A jövő nagy fejlődést hozhat az információk központi feldolgozása és raktározása terén, amikor nem lesz szükség kötött rendszerre az információk raktározásában, mégis index nélkül lehet azokat keresni. A mikrofilm és a computer összekapcsolása által nagy könyvtári anyagban lehet majd gyorsan válogatni. Ezzel megváltozik a könyvtárosok és tájékoztató szakemberek szerepe, raktározók helyett az információk dinamikus terjesztői lesznek.

1. táblázat

A mikrofilm-felvételek jellemzői

Megnevezés	Tekercsfilm	Mikrofilmlap	Ultrafiche
Méret	30 m x 16 mm	105 x 148 mm	105 x 148 mm
Felvételek száma	2000	60	3000
A negatív film költsége /Angliában/	10 Font	30 shilling	300 Font
Egy másolat költsége /Angliában/	25 shilling	6 penny	10 shilling
Gazdaságosság a másolatok száma szerint	100 példányig	100-300 példány	300 példány felett
Olvasókészülék ára	alacsony	alacsony	magas
Keresés sebessége	kicsi	nagy	igen nagy
Másolókészülék	van	módosított tekercsmásoló van	kifejlesztése folyamatban van

/Tőkés L./

27/70

002.513.5:651.838.8

Az automatizált dokumentáció és a felhasználók igényeihez való alkalmazása. /La documentation automatique et son adaptation a l'utilisateur./ - VATAIRE, D. = Zéro, Un, Informatique, 3.sz. 1969.márc. p.55-58.

Az ANRT /Association Nationale de la Recherche Technique = Országos Műszaki Kutatási Szövetség; a francia kutatóintézeteket összefogó önkéntes társulás/ 1969. február 7-én kollokviumot rendezett Párizsban, 300 fő, elsősorban dokumentalisták részvételével. A kollokvium jelentőségét aláhúzza az a tény, hogy azon egyes nemzetközi szervezetek /UNESCO, OECD/ képviselői is jelen voltak. A téma a tudományos tájékoztatásnak a felhasználók igényeihez való adaptálása volt. A kollokviumon a dokumentációs munka gépesítésének számos aspektusát érintették.

A francia ERAP-ELF olajipari vállalatnál 1965-ben vezették be a gépi adatfeldolgozást, amely ma kiterjed az előfizetések ügyintézésére, az olajipari statisztikák készítésére és a dokumentációra. A CDC 3600 típusú gépre szervezett rendszer felhasználói: a vállalat 11 000 alkalmazottja, köztük 1700 mérnök.

A gépi adatfeldolgozás megszervezéséhez négy kulcsszó-gyűjteményt dolgoztak ki:

- vállalatok neve /1150 tétel/;
- földrajzi kifejezések /1500 tétel/;
- sztratiográfiai tárgyszavak /500 tétel/ és
- műszaki tárgyszavak gyűjteménye.

Az utóbbiakat 61 témakörbe csoportosították. Minden egyes témakörhöz elkészítették a tárgyszavak közti kapcsolatokat tükröző nyíldiagramokat is.

A feldolgozás során különböző indexeket állítanak elő, valamint egy belső használatra szánt, referáló kiadványt. Ez utóbbi előre perforált, leválasztható katalóguskártyákat tartalmaz, egyik oldalára felviszik a bibliográfiai adatokat és a referátumot, hátoldalára pedig a tárgyszavakat. E rendszer gépi futtatása évi 40 órát igényel a computeren. Szűk keresztszót jelent az indexelés és a referálás, amely emberi - szellemi - munkát igényel. A rendszert koordinálni kívánják nemcsak a vállalaton belül, hanem külső kutatóintézetekkel is.

A francia vasutak részéről elhangzott felszólalásban hangsúlyozták a dokumentalisták és a felhasználók közötti állandó kapcsolat szükségességét. Alátámasztja ezt a svájci, angol és olasz vasutaknál végzett felmérés eredménye is, mely szerint a dokumentációs anyagok hozzáférhetőségét és hasznosítását 1/6-ára csökkenti az információ hasznosságát értékelő visszajelzés hiánya. A szelektív információ megszervezése előtt pontosan meg kell határozni a szakmai profilokat és azokat - a befutó reakciók alapján - folyamatosan helyesbiteni kell.

Élénk vitát keltett az a megállapítás, mely szerint a felhasználók jobban kedvelik az indikativ, mint az informativ referátumokat. Többek szerint ez kizárólag a lehetőségek /t.i. a dokumentáció nyújtotta lehetőségek/ nem ismerése miatt van így.

A Pont-à-Mousson cégnél /kohászati és csőgyártó vállalat/ a referálást önkéntes alapon a vállalat alkalmazottai végzik, egységesített feldolgozást biztosító tezausz alapján. Önkéntes lektorok végzik a szelektálást, a referálást, az indexelést; minden dokumentumot deszkriptorokkal, főtémával, rövid tartalmi ismertetéssel, a nyelv és a specializációs fok megadásával jellemeznek. Mindezeket a jellemzőket computerre viszik, amely deszkriptorok szerinti indexeket készít. Ez utóbbiak szétvágása útján témánként lerakott adatgyűjteményeket készíthetnek a felhasználók. A Pont-à-Mousson cég megoldása: a belső lektorokra bízott dokumentációs feldolgozás megkönnyíti a felhasználók és a feldolgozók közti kapcsolatot.

A kollokviumon kiemelték a kereskedelmi kamarák dokumentációs szolgálatainak jelentőségét a vállalati dokumentáció szempontjából. E szolgálatok jelenleg 250 főt foglalkoztatnak, közülük 60 készít referátumokat. 1968-ban 29 000 tájékoztatási igényt elégitettek ki. Egy megfigyelt dokumentációs kereső szolgáltatás önköltsége 30 frank volt, mely összeg még jelenleg is 60-80 frankra emelkedne, ha gépesítenék a szolgáltatást, például IBM 360/40 computer alkalmazásával.

Egy másik felszólaló szerint nem szabad mindent a technikai segédeszközökre bízni: ismernünk kell a tájékoztatási felhasználók viselkedését, szokásait is ahhoz, hogy a tájékoztatási munkát eredményesen végezhessük.

A tájékoztatás és a felhasználók kapcsolatát minden bizonnyal javítaná az az intézkedés, amely előírná a dokumentációs ismeretek oktatását a középiskolákban vagy legalább az egyetemeken. Biztató kezdet ebből a szempontból, hogy az École Supérieure de Fonderie /Öntészeti Főiskola/ tantervében már előírányozták a dokumentáció oktatását.

/Sperlágh S./

28/70

002.55/520/:681.3

Gépesített tájékoztatási rendszerek Japánban. /Zmechanizowany system informacji w Japonii./ - HAMADA, S. = Aktualne Problemy Informacji i Dokumentacji, 14.k. 1.sz. 1969.jan.-febr. p.7-10.

Japánban rohamosan növekszik a computergyártás volumene, míg az import bizonyos mértékig háttérbe szorul. 1967 márciusa és 1968 márciusa között a Japánban gyártott computerek mennyisége 42%-al nőtt az import 25%-os növekedése mellett. Az üzemeltetett computerek szá-

ma tekintetében Japán az USA és az NSZK mögött a világon a harmadik helyet foglalja el. Mindazonáltal a tudományos-műszaki tájékoztatás területén alkalmazott computerok száma sokáig nem érte el a megfelelő szintet. Ennek az okát a japán nyelv bonyolult írásmódjában és az ezzel kapcsolatos adatrögzítési és adatbeviteli nehézségekben látja a szerző.

A japán írásjelek száma közel 2100. Ezenkívül a tudományos munkákban egyéb jeleket, kémiai képleteket, matematikai jelöléseket is alkalmaznak. Ennek eredményeképpen, ha ezeket is nyomtatni óhajtják, közel 3000 jel egyidejű alkalmazására lehet szükség.

A tájékoztatási műveletek gépesítését már 1957-ben, a JICST /Japan Information Center of Science and Technology = Japán Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Központ/ létrehozásakor megkezdték: lyukkártyás, majd mágnesszalagos rendszert építettek ki. Ezenkívül más szervezeteknél /Külügyminisztérium; kutatóintézetek; ipari vállalatok/ is folytattak eredményre vezető kísérleteket.

A Központ 1968 augusztusában elvégzett kérdőíves felmérése alapján az az időben Japánban működő gépesített tájékoztatási rendszerek adatait a következőképpen lehet összefoglalni.

A Központnál 1968-ban már működött egy metallurgiai irodalomkutató rendszer, kb. 55 000 tételes gyűjteménnyel. Eredetileg egy kis - kifejezetten információkeresésre készített - computerre szervezték meg, de később a FACOM 230/50 japán gyártmányu nagy computer használatára tértek át.

Ugyanakkor a Központnál működik a Current Bibliography on Science and Technology referálólap szerkesztését és fényszedését végző rendszer is, mely 1969-ben már 5100 külföldi és 2300 japán folyóiratot dolgozott fel. A kérdőíves felmérés időpontjában már kb. 300 000 tétel volt a nagy computerre - FACOM 230/50 és 230/20 - alapozott rendszerben, melynek végső célja a szerkesztési műveletek felgyorsítása és munkaerő megtakarítása mellett az információ gépi keresésének elősegítése és gyakorlati véghezvitele.

A Japán Állami Szabadalmi Hivatal szabadalmi információkereső, újdonságkutató rendszert épített ki, már 1962-ben. Az ötvözetek összetétele, a szteroidok, az atomreaktorok, a piezoelektromos készülékek, a mikrohullám és a katalizátorok témakörében összesen 46 000 szabadalmat vittek be a rendszerbe, melynek gépi munkáit japán gyártmányu HITAC 4010 computerrel végeztetik el.

A MITSUBISHI elektrotechnikai cég központi kutatólaboratóriuma az üzemben belüli tájékoztatásra, a belső információk tárolására már 1963-ban gépi rendszert épített ki saját gyártmányu computerére. A rendszer mintegy 23 000 dokumentumot tartalmaz.

Hasonló vállalati tájékoztatási rendszerek üzemelnek az UBE /kémiai vállalat/ kutatólaboratóriumában UNIVAC 1050 berendezéssel, a HITASHI Vállalat kutatólaboratóriumának szabadalmi osztályán HITAC 5020F és HITAC 5020 computerrel.

Nagyobb, az IBM 360/40-hez hasonló nagyságú NEAC 2200-M400 computerrel üzemeltetett rendszer a Japán Állami Táviró és Távbeszélő Tröszt Híradástechnikai Laboratóriumában működik. A folyamatosan beszerzett szakirodalom feldolgozása alapján referáló folyóiratot adnak ki és információkeresést végeznek. 1968 augusztusában már 90 000 tételt tároltak, az évi gyarapodás 25 000 tétel.

A Japán Külügyminisztérium információkereső rendszerében a külügyi és honvédelmi kutatómunkáról szóló jelentéseket és az országgyűlési jegyzőkönyveket tárolják /kb. 20 000 tételt/. Az alkalmazott computer: HITAC 8400.

A fenti rendszerek felsorolása után a szerző megjegyzi, hogy csak az aktív, ténylegesen üzemelő rendszereket foglalta össze. Az igen sok helyen folytatott kísérletek eredményeképpen már a közeljövőben rohamos fejlődés várható.

/Schiff E./

29/70

002.66:019.952

Egy új típusú, kombinált folyóiratcikk- és gyarapodási jegyzékel kapcsolatos tapasztalatok. /Erfahrungen mit einer kombinierten Titel- und Neuerwerbungsliste./ - SCHUBERT, P. = Informatik, 16.k. 5.sz. 1969. p.53-54.

A VEB Stickstoffwerk Piesteritz /NDK/ tájékoztatási osztályának az 1966-1967-es években az volt a feladata, hogy eredményes és gazdaságos információs lehetőséget teremtsen a gyár vezető káderei részére. A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy az információk felhasználónak a követelményei túlságosan eltérőek ahhoz, hogy a vállalat egyedül tudjon kiadni egy információs bulletint.

Míg a gyártásvezetőség a szervezeti kérdésekről való tájékoztatást követelte, az információs bulletinnek az egyes üzemvezetők és a kutatókat vezető és végző munkatársak részére olyan adatokat is kellett tartalmaznia, amelyek népgazdasági kérdésekre, technológiára, gyártási vagy felhasználási problémákra is kiterjednek.

A sok üzemben jelenleg is meglévő folyóirat-körzés nem oldotta meg a vállalat információszükséglet problémáját.

Ezért két információs bulletin kiadását határozták el, különféle célkitűzéssel. Az egyik a havonként megjelenő Kurzinformationen für die Werkleitung című referáló kiadvány, mellyel a szerző közelebbről nem foglalkozik. A másik a Die Literatur der Woche címen megjelenő címjegyzék. A következőkben a címjegyzékről szerzett első tapasztalatokról számolunk be.

Bár élénk viták folynak a címjegyzékek használhatóságáról, az NDK információs gyakorlata bizonyítja - a felhasználóknak feltett kérdések alapján - hogy a címjegyzéknek van információs értéke, és az ipar területén elfogadható segítséget nyújt.

A Die Literatur der Woche című kiadvány folyóiratcikkek címlírását és az új szerzemények, tehát az újonnan beérkezett könyvek, vállalati irodalom, utibeszámolók, fordítások és szabadalmi leírások jegyzékét közli.

A kiadvány első részében az információs tervnek megfelelő folyóiratcikkek szerepelnek a tájékoztatási osztály rendelkezésére álló eredeti folyóiratokból.

Közvetlenül a folyóiratok megjelenése után történik az információs terv tematikájának megfelelő cikkek, rövid hírek regisztrálása. A szerző, a cím és a bibliográfiai adatok közlése mellett a nem eléggé kifejező címeket vezérszavakkal is kiegészítik.

A második rész az új beszerzések címjegyzékét tartalmazza, külön csoportosítva a könyveket, a vállalati irodalmat, a fordításokat és az utibeszámolókat.

Egy harmadik rész, melyet nemrégiben indítottak, az új szabadalmi leírások referátumait tartalmazza.

A dokumentumok beérkezésétől a címjegyzékben való megjelenésig a leghosszabb időtartam 8 nap, a legrövidebb 3 nap.

Hogy a szükséges cikkek ne veszítsék el aktualitásukat, egy héten belül DOKUFO gyorsmásolóval a kért másolatokat szolgáltatni tudják. Ennek alapfeltétele az, hogy a legújabb folyóiratok a könyvtárban fellelhetők legyenek, azokat ne kölcsönözzék ki és ne adják ki körözésre.

A több mint egy éves munka után a bulletinnal kapcsolatos tapasztalatok a következők:

1968-ban 821 cikket és rövid hirt közöltek a folyóirat irodalomból, melyek a felhasználók körében legnagyobbbrészt elismerésre találtak. Ennek eredménye, hogy a könyvtár látogatóinak száma is növekszik. A címjegyzék alapján a szakirodalomból 328 cikk másolatát igényelték, melyek max. 10 nap alatt jutottak el a megrendelőkhez. Ezzel az átfutási idővel ez a szolgáltatás lényegesen felülmúlja a kémiail irodalom bármely referáló szolgáltatását.

Az új szerzeményeket regisztráló jegyzék könnyen áttekinthető, így könyvek kölcsönzésére, különösen a fordításokra és vállalati irodalomra vonatkozóan az igények ugrásszerűen megnövekedtek. Természetesen a gyorsaság itt is jelentős tényező. A könyvtárba érkezéstől számítva a dokumentumok 8 napon belül kölcsönözhetők.

Időközben a Die Literatur der Woche kiadása a tájékoztatási osztály, a piacutató részleg és a szabadalmi részleg közös vállalkozása lett. A piacutató részleg szolgáltatja kellő időben a folyóiratokban megjelent népgazdasági kérdésekkel foglalkozó közleményeket, a szabadalmi részleg pedig az újonnan befutott szabadalmi leírásokat és az ehhez tartozó referátumokat. A biztonsági ügyelet pedig közli a legújabb munkavédelmi és egészségügyi rendelkezéseket. Ezzel a kooperációval biztosítani tudják a kiadvány pontos megjelentetését és ezzel a felhasználók gyors tájékoztatását.

/Balonyi T./

30/70

019.952/47/

A kurrens műszaki bibliográfiai tevékenység jelenlegi helyzete és fejlődési kilátásai a Szovjetunióban. /Szovremennoe szosztovanie i perspektivno razvitiya szovetszkoi tekuscszej bibliografii po tehnikе./ - PETROVSZKIJ, V.B. - SZTAROBINSZKAJA, N.G. = Szovetszkaja Bibliografija, 1968. 5/111/.sz. p.39-47.

A szerzők mindenekelőtt hangsúlyozzák a jeladó típusú bibliográfiai szolgáltatások jelentőségét. Megemlítik, hogy a VINITI /Vszeszojuznij insztitut naucsnoj i tehnicsecszkaj informacii = Össz-szövet-ségi Tudományos és Műszaki Tájékoztatási Intézet/ referáló folyóiratai /Referativnij Zsurnal/ mellett egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert a különböző jeladó tájékoztatási kiadványok. Ezek egy része gépi uton készül, permutált index formájában. Jeladó szolgáltatások készülnek kartoték formában is, amely kartotékok egy része gépi, illetve ve mechanikus válogatásra alkalmasan kerül a felhasználókhoz.

Részletesen elemzik a Novosztij tehnicsecszkaj literatury /NTL/ általános cím alatt megjelenő ágazati jeladó bibliográfiai kiadványok problémáit. Az első füzetek még 1936-ban jelentek meg, majd kisebb-nagyobb szünetek után 1966-tól kiadásuk ismét folyamatosná vált. Az NTL egyes sorozatait az ágazati központi műszaki könyvtárak adják ki. Kivételt képeznek egyes horizontális témakörök, amelyek NTL-sorozatait a GPNTB /Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno-tehnicsecszkaja biblioteka = Szovjetunió Állami Nyilvános Tudományos és Műszaki Könyvtára/ adja közre. A GPNTB hivatott egyébként a jeladó bibliográfiai tájékoztató kiadványok szerkesztésének és kiadásának módszertani irányítására is.

Az NTL sorozatainak funkciója /a referáló folyóiratokkal ellentétben/ a szovjet irodalom teljességre törekvő feldolgozása; a gyors, operatív adatközlés és a legmagasabb képzettségű szakembereken kívüli egyéb felhasználó rétegek /termelést közvetlenül irányító műszakiak, munkások/ információellátása. Az NTL sorozatai a referálólapoknál sokkal szűkebb tématerületeken jelennek meg, így a sorozatok száma is igen magas, jelenleg már megközelíti a 40-et. A szerzők cikkekhez csatolják az NTL sorozatok kimutatását, az egyes sorozatok legfontosabb adatainak feltüntetésével /46-47.p./.

Az NTL sorozatok hasznossága és gyakorlati eredményei mellett számos hiányosság is mutatkozik a jeladó bibliográfiai tájékoztatásban. Egyes sorozatok között gyakori a feleslegesen nagy párhuzamoság. Különösen gyakran fordul ez elő az általánosabb jellegű /pl. gépgyártás-technológiai/ és speciális ágazati /pl. mezőgépgyártási, járműgyártási stb./ NTL sorozatok között. További hiányosság az, hogy a közreadott szovjet irodalom teljességét csak néhány sorozat esetében biztosítják a köteleespéldány szolgáltatásra, illetve a nemzeti bibliográfia ellenőrző szerepére alapozva. Egyes ágazati központi műszaki könyvtárak csupán saját állományukra támaszkodva adják közre NTL-sorozataikat, ami már csak a szakirodalom szóródása miatt is hiányos információ-szolgáltatásra vezet. Egyes sorozatokban ugyanakkor a hazai irodalom hiányos közreadása mellett a külföldi irodalomról szóló számottevő tájékoztatásra törekednek anélkül, hogy a tekintetben megközelíthetnék a Referatívnyj Zsurnal sorozatainak feldolgozott bázisát. Hasonló hiányosság az olyan speciális dokumentum-típusokról szóló bibliográfiai tájékoztatás az NTL-sorozatokban, amely dokumentumtípusokról /pl. szabványok, szabadalmak, vállalati irodalom, fordítások stb./ speciális kurrens bibliográfiák állnak rendelkezésre.

Az NTL-sorozatai e célra készült speciális osztályozás /rovatbeosztás/ keretében adják közre anyagukat. Ennek az osztályozásnak az elvei, mélysége, megalapozottsága a különböző sorozatoknál különböző, számos esetben nem kielégítő. Hasonló a helyzet az egyes közreadott bibliográfiai adatok ETO-jelzetekkel való ellátása terén, ami hiányos, vagy egyes sorozatokban teljesen elmarad.

Az eddigiekhez hasonlóan egyenlőtlen az NTL-sorozatok színvonala, tárgymutatók közlése, a használatot megkönnyítő utmutatók, a feldolgozott bibliográfiai források jegyzékének rendszeres közreadása stb. tekintetében. Végül számos sorozatnál megengedhetetlenül nagy az átfutási idő a feldolgozó tevékenység, különösképpen pedig a nyomdai-sokszorosítási előállítási folyamatok elhúzódása miatt. Ugyanakkor a nyomdai kivitel sem minden esetben felel meg a kívánalmaknak.

A fenti hiányosságokra való tekintettel lényeges követelmény, hogy a GPNTB dolgozzon ki új módszertani utmutatót és törekedjék annak gyakorlati megvalósítására. Hasonlóképpen szükség van arra, hogy a GPNTB egységes rovatbeosztást dolgozzon ki az ágazati sorozatoknak, közelítve ezt a rovatbeosztást a VINITI referálólapjaiban használa-

tos általános rovatbeosztáshoz. Ezáltal is és szervezési intézkedésekkel is csökkenteni kell a felesleges párhuzamosságokat. A feldolgozott anyagnak nagyobb mértékben kell a kötelespéldány-szolgáltatáson nyugodnia. Mellőzni kell a bibliográfiai feldolgozás eredményeképpen létrejövő szekunder anyagok /pl. Ékszipresszus információ/ továbbfeldolgozását. Csökkenteni kell az átfutási időt és tökéletesíteni kell a nyomdai kivitelt. Külön kell szemügyre venni az operatív kartonszolgáltatások kérdését. Mindezek eredményeként az említett hiányosságokkal együtt is jelentős tájékoztatási értékkel bíró NTL-sorozatok tökéletesebben fogják betölteni a hazai irodalomról szóló kurrens bibliográfiai tájékoztató eszközök feladatait.

/Kovács-Nagy Cs.-né/

31/70

025.2/.3:657.47.012.12

A beszerzés és katalogizálás költségeinek elemzése. /Analyzing acquisitions and cataloguing costs./ - MAIER, J.M. = Library Resources and Technical Services, 13.k. 1.sz. 1969. tél, p.127-136.

A CALPEC-nél /Colorado Academic Libraries Book Processing Center = Colorádói Egyetemi Könyvtárak Könyvfeldolgozási Központja/ a katalogizálási munkák időigényének kiszámítása mellett kilenc tagkönyvtárnál készítettek a beszerzési és a katalogizálási költségekre vonatkozóan időtanulmányokat, mérték az egyes munkafolyamatok idejét, és ebből normaidőt számoltak. A normaidők és a megfelelő statisztikai összefüggések alapján a szerző kiszámolta az egyes könyvtárakban az egy könyvre vonatkoztatott feldolgozási egységköltséget. Ennek értéke 2,67 és 7,71 dollár között ingadozik a cikk szerint.

Jelentős nehézséget okozott a különböző statisztikák összeállítása /például az egy év alatt előállított katalóguskartonok, könyvkártyák száma, gyarapodás, az összesen ledolgozott munkaidő stb./, melyek feltétlenül szükségesek a számításokhoz.

A szerző leírja a költségek kiszámításának metodikáját. Alapul egy képzeletbeli könyv feldolgozását vették, melyen azonban minden műveletet a gyakorisággal súlyozva hajtottak végre. A súlyozáshoz szükséges volt a gyakoriság arányszámainak megállapítása /például az, hogy a könyvek hány százalékát kötötték be/. Erre a célra a különböző statisztikákat használták fel. Ez a gyakorisági szám nagyobb is lehetett 100%-nál /például minden egyes könyvhöz átlagosan 6 katalóguscédulát készítettek, gyakorisága tehát 600%/.

Igy számították ki a feldolgozási időt, beszámítva a hasznos idő mellett a veszteségidőket és az egyéb nem produktív időket is. Ennek segítségével már ki lehetett számolni a munkabérrel kapcsolatos kiadásokat.

A beruházások költségeit, az intézményi rezsit, szállítási költségeket stb. már sokkal egyszerűbben lehetett számolni: az éves kiadást egyszerűen el kellett osztani a feldolgozott kötetek számával.

A szerző a feldolgozás módszereivel kapcsolatban a következő kérdéseket teszi fel:

Az egész, meglehetősen bonyolult számítás helyett miért nem számolhattak úgy, hogy az intézmény egész évi kiadásait osztják a feldolgozott kötetek számával? Ezzel az egyes könyvtárak összehasonlításának a lehetőségét vetették volna el. Arra fény derült volna, hogy az egyik könyvtár mennyivel drágábban dolgozza fel a könyveket, mint a másik, de nem vált volna világossá, hogy miért?

Mindezek a mérések azért sikerültek és a munkamódszerek megjavítása, a költségek csökkentése is csak azért történhet meg, mert a kísérlet kezdetétől fogva a könyvtár személyzetével, munkatársaival egyetértésben, őket előre felkészítve minden lépésre, végezték el a munkát. A szerző külön felhívja a figyelmet ennek a fontosságára, mind a kísérletek alatt, mind a konkrét tapasztalatokból levont gyakorlati következtetések végrehajtásakor.

/Schiff E./

32/70

025.3/.4:027.7:65.015.14

A Colorádói Egyetemi Könyvtárak Könyvfeldolgozási Központja időtanulmányainak módszertana. /The Colorado Academic Libraries Book Processing Center project time study methodology./ - LEONARD, L.E. = Library Resources and Technical Services, 13.k. 1.sz. 1969. tél, p.116-127.

A CALBPC /Colorado Academic Libraries Book Processing Center = Colorádói Egyetemi Könyvtárak Könyvfeldolgozási Központja/ központi könyvfeldolgozási tervét 1966-ban indította meg a National Science Foundation /Nemzeti Tudományos Alap/ anyagi hozzájárulásával. A tervet három fázisban valósították meg:

- adatgyűjtés és értékelés;
- rendszertervezés;
- egy évi kísérleti üzem.

A szerző az első fázis /időtanulmányok/ metodikájával foglalkozik cikkében.

Az elemző munkát az tette szükségessé, hogy a katalogizálás lassan kezd a könyvnél többre kerülni, viszont a felhasználó igényli a jó katalógusokat. Tehát előállításukat abbahagyni nem szabad. Más helyen kell a megoldást keresni.

Ha egy igazán értékes könyvet publikálnak, az könyvtárak ezreiben kerül feldolgozásra a könyvtárak legjobban fizetett szakemberei által; közel fél nap munkaidőbe telik a címfelvétel, a katalóguscédulák elkészítése stb. minden egyes könyvtárban.

A munkamódszer alapja a folyamatlap, a közvetlen időmérés és a munkanaplók tanulmányozása /munkanapfelvétel/.

A folyamatlap tulajdonképpen a könyv útját adja meg, a teljes feldolgozást elemi műveletekre bontva, a távolsági és időadatokkal együtt /azaz azt is megadja, hogy az egyik művelet és a másik művelet elvégzésének helye közötti távolság és a könyvnek egy munkahelyen való átfutási ideje mekkora?/. Először a folyamatlapot az illetékes munkahely vezetőjével és dolgozójával folytatott megbeszélés alapján készítik el, majd megvizsgálják a tényleges helyzetet. Az összehasonlításból már értékes következtetéseket vonhatnak le. Beírják a távolságokat, a műveletet végző személyzet szakképzettségét és beosztását, a felhasznált gépeket, berendezéseket is. Ezután kerül sor az időmérésekre vagy a munkanapfelvételre. A munkanapfelvétel olyankor is használható, ha a közvetlen időmérés nehézségekbe ütközik, mert a feladat /például az irodalomkutatás/ időigénye igen változó. Az első ötnapos időtartamra vonatkozó munkanapfelvételt ellenőrzés mellett hajtották végre, majd kb. két hónap múlva került sor a másodikra, most már ellenőrzés nélkül. A munkanapfelvétel adatait, ahol lehetett, közvetlen időmérésekkel is egybevetették. Eltérést sem a két munkanapfelvétel, sem a közvetlen adatok egybevetésénél nem tapasztaltak.

Az időtanulmányok módszere jól alkalmazható, ha egy-egy gyakran ismétlődő feladatot akarunk tanulmányozni. Érdekes, hogy két egymást követő időmérés közben sokszor a műveleteket nem azonos sorrendben végezték el. Ennek minden esetben külön vizsgálták meg az okát.

A műveleteket mérés közben általában a szokásosnál gyorsabban végezték el, ezért az adatok normalizálásakor ezeket az időértékeket egy egynél nagyobb /1,1 - 1,25/ számmal szorozták. A tapasztalat szerint kb. 40 mérésből már a valódi értéktől kevéssé eltérő átlagot lehetett kapni.

Minden művelet idejét a megfelelő gyakorisággal súlyozva /pl. annak a műveletnek a súlya, amelyet a könyvek 60%-ánál végeztek el = 0,6/ kiszámolták az egyes könyvtárakra érvényes időnormákat. A normák megállapításához még szükség volt az egyébként nehezen vagy nem mérhető olyan időadatokra, mint a nem produktív idő, az ellenőrzés - ügyintézés - utasítások kiadásának ideje: ezt 33,3%-ra becsülték. Az egyes műveletekre kiszámított standard időket megtalálhatjuk az eredeti közlemény 3. táblázatában.

A továbbiakban a szerző kifejti azt a nézetét, hogy célszerű lenne a táblázatban felsorolt és egyéb könyvtári műveletekhez további méréseket végezni és az időadatok /normák/ tárolásához, egybevetéséhez és cseréjéhez adatbankot létesíteni. A könyvtári tevékenységet ebből a szempontból három csoportba lehetne sorolni:

1. minden könyvtárnál azonosan végzett és végzendő tevékenységek /pl. a katalógusok, nyilvántartások gondozása, postabontás stb./;
2. ugyanazon eredményt létrehozó, de változó módon végzett tevékenységek /sokszorosítás különböző módszerekkel/;
3. művelési elemekre nem bontható tevékenységek /beszerzési tevékenység stb./.

A normákat is a fentiek szerinti beosztásban kellene elkészíteni és rendszerezni.

/Schiff E./

33/70

025.3/.4:621.039

Eredeti svéd szakirodalom feldolgozása a Nuclear Science Abstracts számára. /Bearbetning av svensk originallitteratur för Nuclear Science Abstracts./ - HOLM, H. = Tidskrift för Dokumentation, 25.k. 2.sz. 1969. p.37-39.

Az atomenergia békés felhasználásának terjedésével nagymértékben növekszik az atomtechnikai szakirodalom mennyisége is. 1947 óta adja ki az amerikai USAEC-DTI /U.S. Atomic Energy Commission /Division of Technical Information = Atomenergia Bizottság Műszaki Tájékoztató Osztálya/ Nuclear Science Abstracts c. referáló folyóiratát, néhány év óta gépi feldolgozásu index formájában is. Ezt a bécsi IAEA /International Atomic Energy Agency = Nemzetközi Atomenergia Ügynökség/ közreműködésével nemzetközi atomtechnikai információrendszerre kívánják fejleszteni, gépi adatfeldolgozó rendszer alkalmazásával. E rendszer lényege az lenne, hogy a résztvevő országok a közös információs alap céljaira feldolgoznák saját atomtechnikai szakirodalmukat. Ezeket azután Bécsben gépi adathordozóra vinnék fel és a tagországok rendelkezésére bocsátanák.

Annak érdekében, hogy tapasztalatokat szerezzenek az ilyen jellegű "nemzeti bedolgozással", 1967 eleje óta a svéd AB /Atomenergis bibliotek = Atomenergiei Könyvtár/ - Kanada, Japán és Nagy-Britannia megfelelő szerveihez hasonlóan - feldolgozza és a Nuclear Science Abstracts szerkesztőségének rendelkezésére bocsátja a svéd atomtechnikai szakirodalmat.

A feldolgozás felöleli a nyilvános forgalomban lévő, Svédországban kiadott eredeti szakirodalom minden formáját, valamint a Svédországban rendezett konferenciák és hasonló rendezvények Proceedings-eit. Svéd szakemberek által külföldi nukleáris folyóiratok számára írt cikkek referálása nem a svéd szervek feladata.

A feldolgozás a következőket foglalja magába:

a közlemények felkutatása;
leíró katalogizálás;
referátumkészítés;
indexelés.

A katalogizálás a Descriptive cataloguing guide c. segédlet szerint, egységesen történik. A Nuclear Science Abstracts 7 különböző dokumentumtípust különböztet meg /beszámolók és egyéni konferencia előadások; folyóiratcikkek; szabadalmak; fordítások; könyvek és diszsertációk stb./ s mindegyikre vonatkozóan előírja a közlendő adatokat. A katalogizálásnál formanyomtatványokat alkalmaznak, megfelelő kódszámokkal. Az anyagot Friden gyártmányú Flexowriter-en lyukszalagra gépelik.

Az informatív referátumok angol nyelven készülnek, szintén egységes irányelvek szerint /Guide to abstracting and indexing for Nuclear Science Abstracts/. Előírják a rövidítések, képletek, jelölések alkalmazását, a nyelvtani szerkezetet /szórend, igeidő stb./.

Az indexelést a COSATI subject category list szerint végzik, a Nuclear Science Abstracts beosztásához igazodva.

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy bizonyos nehézségek jelentkeztek a dokumentumfajtáknak a 7-féle csoportba való besorolása terén, ami eltér a svéd gyakorlattól. Számos esetben hiányzanak a dokumentumokról fontos bibliográfiai adatok. Számos esetben megkönnyítette a munkát, hogy a közleményben megfelelő angol nyelvű referátumot is közöltek. Ha semmilyen referátum nem szerepelt a dokumentumban, 1-3 órai munkaráfordítást igényelt a referátum elkészítése. A szerzők vagy a szerkesztőség által készített referátumok átvételével, illetve átdolgozásával kapcsolatban a szokványos problémák jelentkeztek /szubjektivitás, utalások a szövegben előforduló képletekre stb./.

/Sperlágh S./

34/70

025.45

Korszerű-e még az Egyetemes Tizedes Osztályozás? /Ist die Dezimalklassifikation noch zeitgemäss?/ - FILL, K. = DK-Mitteilungen, 14.k. 2.sz. 1969.márc. p.7-9.

A szerző az ETO német kiadásának gondozója, a FID/CCC /Central Classification Committee = Központi Osztályozási Bizottság/ tagja.

A tudomány és technika haladásának mai tempója következtében mindenki naponta új ismeretekkel találja magát szemben. Ez a rohamos fejlődés a természettudományokon és a műszaki tudományokon kívül a gazdasági és társadalomtudományok területén is jelentkezik.

Az irodalmi áradatról már 50 évvel ezelőtt kezdtek beszélni, és ennek leküzdésére jött létre a dokumentáció. Mi volt azonban az akkori irodalmi áradat a maihoz képest? Ehhez a mai áradathoz a dokumentáció módszereinek is fel kell fejlődniök. A kartotékszekrényektől ma már a lyukkártyatechnikáig és az adatfeldolgozó gépekig jutottunk el. Ebben a tulfeszített előretörésben megmaradt azonban a dokumentált ismeretek keresésének közvetlen alapja, az osztályozás. Hogy a kutatók tárgyszavak szerint rendezik-e el céduláikat a dobozokban, vagy a computer vezérszavakat választ-e ki a címekből és azokat használja fel a rendezés céljára, alapjában véve az osztályozásnak teljesen azonos folyamata.

Mióta dokumentalisták vannak, vitatkoznak róla, hogy a betűk vagy a számok alkalmasabbak-e az osztályozásra. A vita sajnos sokszor a "vagy-vagy" körül dül, holott sokkal közelebb kerülhetnénk a célhoz, ha az "is-is" alapjára helyezkednénk. Magától értetődő, hogy a kutató céduláin és dobozaiban tárgyszavakat használ. Minden más módszerrel egyéni dokumentációját tulszervezné és felesleges munkát okozna magának. Éppen így magától értetődő, hogy ahol nemzetközi érthetőségre törekszenek, a számokat kell előnyben részesíteni, mert a szavak nyelvhez kötöttek, és állhatnak különféle ábécék alapján is. Megállapíthatjuk, hogy a számok szerinti rendezés lehetősége végtelen.

Egyébként is, akik számokkal osztályoznak, a szak kifejezések fegyvertárából indulnak ki, melyeket érdeklődési területükről vesznek, és különféle megfontolások szerint hoznak egymással kapcsolatba. Így jön létre a speciális osztályozási rendszerek áttekinthetetlen mennyisége, melyek mindegyike valamilyen szisztematikus, logikai vagy egyéb szempont szerint a szakterületnek és azok rokon- és határterületeinek kisebb-nagyobb részletezettségű elrendezésén alapszik. Lényegében véve nem mások a modern teauruszok sem, csupán megmaradnak a szak kifejezések fegyverzetében, amelyek közül a vezérszavakat emelik ki.

Ha az emberi ismeretek összességét /és nem egyetlen szakterület terminusait/ akarjuk egy rendszerben elhelyezni, végtelenül sok felosztási lehetőség nyílik. Egy osztályozási rendszernek csak akkor van értelme, ha eléri társadalmi funkcióját, ha alkotóján kívül mások számára is alkalmas az adott formában való felhasználásra. Egy osztályozási rendszer értékére az lesz mértékadó, hogy a felhasználók milyen széles körére terjed ki. Nem kétséges, hogy az ETO felhasználóinak köre minden más egyetemes osztályozási rendszert messze felülmúl. A FID nemzeti tagjaihoz intézett körkérdés adatai alapján a CCC megállapíthatja, hogy az ETO felhasználóinak száma kb. 100 000 testület, intézmény, szerkesztőség stb., és nem hagyható figyelmen kívül az ETO-t felhasználó magánszemélyek száma sem. Van-e egyáltalán más olyan osztályozási rendszer, melynek felhasználói ennek a számnak csak 1/10 részét is elérik?

Alapjában véve ezzel a kérdésre már pozitív választ is adtunk. Mert ha az ETO nem felel meg a kor követelményének, felhasználóinak jelentős része már rég elhagyta volna. Ezzel látszólag nem egyeztetendő össze az, hogy esetenként egyes referáló szolgálatok vagy egy-egy tudományos folyóirat szerkesztője megállapítja, hogy az ETO nem jöhet szóba számára, mert nem felel meg a tudomány mai állásának. Ezekkel az észrevételekkel a következő érvekkel lehet szembeszállni.

Minden szakterületen folytonos a fejlődés, az ismeretek felhasználásával újakat fedeznek fel, az új ismert lesz és kiindulási alappul szolgál a következő új számára. Egy olyan osztályozási rendszer, mint az ETO, amely korlátlanul továbbfejleszthető, ugyanarra az útra léphet, mint a tudományok, amelyeket szolgálnia kell. A probléma tehát nem az ETO-ban rejlik, hanem azokban a szakemberekben, akik szívesen bírálnak, de nem készek arra, hogy közreműködjenek szakterületükön az ETO továbbfejlesztésében. Ha azt hozzák ellenérvül, hogy előbb javítsák meg /mások/ az ETO adott szakterületét, hogy azután egy nagy referálólap azt alkalmazhassa, azt kérdezhetjük, hol ülnek azok a szakemberek, akik egy szakterület osztályozási igényeit legjobban ismerik, nem éppen a szakfolyóiratok és referáló orgánumok szerkesztőseiben? Ők lennének elsősorban hivatottak, hogy az ETO fejlesztésében közreműködjenek. Ezek távolmaradásukat azzal indokolták, hogy a tudományok szakmai felépítése az ETO-ban nem felel meg a tudományok rendszerének. Ezzel szemben hangsúlyozni kell, hogy egyetlen tudománynak sincs minden szaktudós által elismert rendszere. Az ETO sohasem vette magának azt a merészséget, hogy magát tudományrendszerezésnek tekintse, hanem csupán rendezési szisztémául kíván szolgálni, melyben minden fogalomnak van helye. A számos lehetőség közül az ETO csak egyet valósít meg, hogy a tudomány fogalmait elrendezze és egymással kapcsolatba hozza. Tul nagy követelmény-e a szaktudósokkal szemben az, hogy ezt a rendszerezést használják az irodalom rendezésére abból a célból, hogy az irodalom cseréjét az egész világon szakmai kollégáikkal biztosíthassák?

Még egy indokot lehet hallani a szakemberektől, akik az ETO-ban való közreműködést megtagadják. Nincs idejük! Csodálatosképpen azonban sok tudós sok időt áldoz arra, hogy kialakítson egy tezaurszt, amelyet a modern osztályozási technika netovábbjaként értékel. Késznek arra, hogy az idő és szellemi erőfeszítések sokszorosát investálják tezaurszuk elkészítésébe, mint amennyire szükségük lenne, ha az ETO táblázatából indulnának ki, és azt alakítanák tudományuk modern követelményeire.

A számítógépek korában is a legtöbb dokumentációban a munka az egyszerű kartotékokon alapszik. A tájékoztatás hatékonysága mindig a feldolgozott anyag kódolásától függ. Ismeretesek olyan tárgyszókartotékok, melyek egy publikációt 10 vagy több tárgyszó alá sorolnak be. Ugyanez az ETO-számok segítségével is lehetséges, csupán nem szabad a számokat egymás után írva kettősponttal összekapcsolni, hanem a könnyebb olvashatóság és áttekinthetőség érdekében egymás alá kell írni őket.

Az ETO osztályozás módszertani szempontból sem avult el. Ugyanazt az eljárást követi, mint amilyen a konkurrens rendszerek alapjának, függetlenül attól, hogy egyetemes vagy speciális szakrendszerek-e.

Sok esetben tárgyi tartalmát tekintve vetik el az ETO-t, mint elavultat és használhatatlant. Ez az általánosítás azonban megalapozatlan. Nem vitatható - és ezt minden ETO-szakértő elismeri - hogy az ETO egyes részei revízióra szorulnak. Emlékeztetni kell azonban rá, hogy az utolsó igazán nagy átfogó revízió a 2. francia nyelvű ki-

adás elkészítésekor volt. A közben eltelt 40 év éppen elég idő lenne ahhoz, hogy - ha eddig nem történt volna semmi - egy újabb nagy revízió jogos legyen. Közben a revízió előfeltételei megváltoztak; amit akkor még egyetemes tudással egyetlen embernek kellett számos szak-könyv felhasználásával megalkotnia, újabban sok munkatárs vállal nyu-godhat. Az első német nyelvű teljes kiadás megjelenésekor, a 30-as é-vekben is sok történt már; a franciával szemben ez a kiadás jelentő- sen bővült, hogy az új ismeretekkel lépést tartson. Az utóbbi 20 év- ben az Extensions and Corrections to the UDC tiszta képet nyújt az ETO növekedéséről. Több mint 40 nagyobb szakterületen következett be jelentős változás. Ha ezzel szemben két-három revíziós bizottság tét- lenségét vesszük alapul annak bizonyítására, hogy az ETO elmaradott, ezt a támadást a gyenge pontok ellen vissza kell utasítani. Egy-egy szakterületre mindig rá lehet sütni a lemaradás bélyegét. A kritizá- ló szakembereken is mulik, hogy az ETO-szakértők által is sajnálatos állapotban néhány munkatárssal segítsenek. A kivételes lemaradások az- onban az általános elmarasztaló ítéletre nem jogosítanak fel. Leg- többen egyébként azok közül, akik az ETO-ról lekicsinylően nyilatkoz- nak és használhatatlannak mondják, sohasem kísérelték meg, hogy ETO- jelzetekkel lássanak el egy sok témát tartalmazó anyagot.

Végül még egy bizonyíték az ETO modernségére. A DK-Mitteilungen 13 éve adja mellékletként a német teljes kiadás kiegészítő lapjait, melyek az ETO mindenkor legújabb fejlődésének állapotát tükrözik. Ebben a 13 évben 693 oldal kiegészítés és 107 oldal terjedelmű külön füzet jelent meg, összesen ez 800 oldal, amely az első német teljes kiadás 1336 oldalához viszonyítva 60% kiegészítés publikálását jelen- ti.

Az ETO problémáiban legilletékesebb és döntő testület, a FID/CCC a jövőben is - együttműködésben a Föld sok országában működő munka- társainak százaival - azon fog fáradozni, hogy ösztönözze és előmoz- dítsa az ETO revíziójának munkálatait. Jogunk van azt állítani, hogy az ETO a legkorszerűbb osztályozási rendszer lesz, ha az irodalmi termelés egyetemes feltárásáról és nemzetközi hozzáférhetővé tételé- ről van szó.

/Babiczyk B./

35/70

027.7.08:378.18

Egy műszaki egyetemi könyvtár igénybevétele a hallgatók részé- ről. /Student use of a technological university library./ - LUBANS, J. = IATUL Proceedings, 4.k. 1.sz. 1969.jul. p.7-13.

A Rensselaer Polytechnic Institute Library /Rensselaer Műszaki Egyetem Könyvtára/ 1968-ban computer igénybevételével statisztikai felmérést készített, és elemzéseket végzett a hallgatók könyvtárhasz- nálatairól. A felmérés nem volt titkos jellegű, a kiosztott és gépi feldolgozásra alkalmas kérdőívekre előzetesen rávezették az egyetemi quæstura mágnesszalagon rögzített adattáráról a hallgatók nevét és évfolyamát, végül az anyagot a hallgatók válaszaival együtt átvitték mágnesszalagra és kiegészítették azt a hallgatók fakultására és ta- nulmányi átlageredményére vonatkozó adatokkal.

A 4371 kiadott kérdőív 66,4%-a érkezett vissza értékelhető válaszokkal. Ez elegendőnek bizonyult a trendek megfigyelésére és azok elemzésére. A gépi feldolgozás eredményeképpen kapott 18 oldalnyi nyomtatott anyag ugyancsak jó alapot nyújtott az adatok értelmezéséhez.

Az első 16 kérdés a könyvtár különböző szolgáltatásainak /helybenolvasás, kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, xerográfia, mikrofilmhasználat stb./ igénybevételére vonatkozott, kvalitatív válaszok kiváló, kielégítő, gyenge/ igénylésével. A kérdésekre adott válaszok, illetve azok hiánya azt mutatja, hogy sok hallgató nem ismer egyes szolgáltatásokat. A szerző szerint ez szükségessé teszi, hogy a könyvtár újraértékelje szolgáltatási rendszerének egyes tételeit az igények alapján. Pl. a mikrofilmnek és a mikrofilmlapnak a felmérés szerint egyáltalán nincs jelentősége a hallgatók szempontjából, ha ezek egyáltalán ismertek előttük. Ennek oka az is lehet, hogy vagy nincsenek meg a megfelelő berendezések, használatukhoz olvasó-másoló készülékek, vagy pedig a könyvtári személyzet nem fejt ki elég aktivitást használatuk előmozdítása érdekében. A referenz-kérdésekkel kapcsolatban észlelt nagymérvű válaszhiány szintén felhívja a figyelmet a szóban lévő szolgáltatással kapcsolatos kérdésekre az egyetemi hallgatók vonatkozásában. Meglepő a hallgatók kritikus véleménye az általános jellegű és a böngészésre szánt anyaggal kapcsolatban, ami viszont a hallgatók ezek iránt tanúsított érdeklődését is jelenti ugyanakkor.

A második kérdéscsoport 4 kérdése a könyvtárhasználat gyakoriságára vonatkozott. A vizsgálat eredményei igazolták azt az általánosan elfogadott nézetet, hogy a könyvtárhasználat gyakorisága összefüggésben van a tanulmányi eredménnyel.

A harmadik kérdéscsoport a könyvtári személyzet bármelyik tagjától igényelt segítség megfelelő vagy meg nem felelő voltára vonatkozott. A kérdésre választ adó 1854 hallgató 88%-a elégedett, 12%-a viszont elégedetlen volt a kapott segítséggel, vagy egyáltalán nem kapott segítséget. Mindez további vizsgálatot tesz szükségessé az elégedetlenség okainak megállapítása céljából. A vizsgálat eredményei a könyvtár referenz és tanácsadó szolgálatainak jelentős átszervezéséhez vezethetnek.

Az első kérdéscsoport referenz vonatkozású kérdésére és a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok egybevetése kapcsán az állapítható meg, hogy a segítségkérés számos esetben nem a képzett tájékoztató könyvtárosok, hanem egyéb könyvtárosok felé irányul. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden ilyen kérdés kifejezetten tájékoztató jellegű szakkérdés, de azt mindenesetre jelenti, hogy ezek a kérdések olyan kapcsolatokat hoznak létre, amelyek felett nincsen meg a szakmailag szervezett ellenőrzés. Ez a szempont alapos további vizsgálatok szükségességét veti fel a megfelelő feltételek kialakítása érdekében.

A tanulmány figyelemreméltó táblázatot közöl arról, hogy az egyetemi hallgatók könyvtárlátogatása milyen mértékben növekszik tanulmányi éveik emelkedésével. Az adatok egyben azt is illusztrálják,

hogy a hallgatók egyrészt növekvő intellektuális látókörük, másrészt tanulmányi terheik növekedése miatt hajlandók vagy kénytelenek a könyvtárat egyre nagyobb mértékben igénybe venni tanulmányaik későbbi szakaszaiban. Érdekes megállapítása egy másik táblázatnak, hogy a mérnökhallgatók az egyéb tudományágakban tanulmányokat folytató hallgatóknál kisebb mértékben veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait; ugyanez a helyzet a könyvtári személyzettől kért segítséget illetően is.

A felmérés eredményeképpen megkezdődött azoknak a könyvtári szolgáltatásoknak a felülvizsgálata, amelyek a vizsgálat szerint újraértékelendők és továbbfejlesztendők. De a legnagyobb értéke talán a tanulmánynak az, hogy konkrét mennyiségi adatokat szolgáltatott a hallgatóknak a könyvtárhasználattal kapcsolatos magatartásáról olyan vonatkozásokban, amelyekkel kapcsolatban a könyvtárvezetésnek korábban csak intuitív módon kialakított fogalma volt.

/Balázs J./

36/70

05:778.14.071

Periodikumok mikrofilmlapra fényképezése a felhasználó szempontjából. /Microfiching of periodicals from the users' point of view./
- CLARIDGE, P.R.P. = Aslib Proceedings, 21.k. 8.sz. 1969.aug. p.306-311.

A mikromásolat csak akkor lehet a szabad szemmel olvasható példány megfelelő helyettesítője, ha a felhasználó érdekeit messzemenően figyelembe veszik a mikromásolat előállítás, terjesztése, tárolása és nyilvántartása terén. Míg a referáló folyóiratok, indexek mikrofelvételére a 16 mm-es kazettás filmtekerces a legmegfelelőbb formátum, addig a folyóiratok cikkeinek mikrofilmes tárolására és gyors kikeresésére a mikrofilmlap előnyösen felhasználható. Nemcsak az olvasó munkahelyén kell azonban olvasókészüléknek lenni, hanem hordozható olvasókészülékek kölcsönzésével is célszerű a mikrofilmlap használatát a munkahelytől és időtől függetleníteni. Pozitív mikrofilmlapok olvasására legjobbak a felülről lefelé - világos felületre - vetítő olvasókészülékek, negatív felvételeket viszont homályos üveglapu, hátulról megvilágított vetítőfelületen lehet jobban olvasni. A mikrofilmlapok használatának legtöbb problémáját egyelőre azok minősége jelenti, mert 1:20 kicsinyítés esetén az apróbetűs szövegek nehezen olvashatók.

Ujabbán vált rendszeressé a folyóiratcikkek szolgáltatása mikrofilmlapon. Ilyen esetben ugyanazok a szerzői és kiadói jogszabályok érvényesek, mint a gyorsmásolás esetében /a másolatot csak privát kutatás céljára szabad felhasználni/. A költségelemzések a mikrofilmlap gazdaságosságát bizonyítják. Egy mikrofilmlapra vett folyóirat-sorozat eladási ára - beleszámítva a szerzői jogi díjakat is - kb. azonos vagy valamivel kevesebb, mint az eredeti folyóirat ára. Automatikus, gyorsan működő mikrofilmlap felvevőgéppel a negatív előállítás költségei csökkenthetők lennének, s 50-nél kevesebb másolat előállítása is gazdaságos lenne.

Könyvtárak számára figyelemreméltó megtakarítást jelent a mikrofilmlapok raktározása - a filmtároló szekrények olcsóbbak és kevesebb helyet foglalnak el, mint a megfelelő könyvespolcok - valamint a kötetes elhagyása. A különféle méretű folyóiratok mikrofilmlapon azonos méretben gyűjthetők össze. Az eredeti kötetekhez viszonyítva a mikrofilmlapok raktározása átlagosan 90%-os helymegtakarítást jelent. A Warren Spring Laboratory könyvtárának folyóiratait, miután a könyvtár raktárai beteltek, mikrofilmlapra fényképeztették. A kezdeti nagy igénybevétel idején a beérkező folyóiratokat eredetiben használhatják a kutatók. A mikromásolatok használatát 10 hordozható olvasókészülék beszerzésével segítette elő a könyvtár. Ezeket a készülékeket kölcsönzés formájában is a kutatók rendelkezésére bocsátják. A könyvtári olvasóteremben ugyanakkor egy nagy teljesítményű, nagyítások készítésére is alkalmas mikrofilmlap-olvasó készüléket helyeztek üzembe.

/Tőkés L./

37/70

371.68/.69:681.3

A számítógépek az oktatás és a kutatás szolgálatában. /L'informa-tique dans l'enseignement et la recherche./ = Zéro, UN, Informatique, 5.sz. 1969.máj. p.13-23.

Jelenleg Franciaországban 278 computer üzemel oktatási és kutatói céllal. E géppark nagyjából egyforma három részre osztható: az elsőbe tartoznak az irodai /OLIVETTI és EMD/, a másodikba a kis tudományos számítógépek /CAB 500, DIGITAL PDP, IBM 1620 és mindenekelőtt az IBM 1130/, végül a harmadikba a nagyobb gépegységek, melyek nem kizárólag oktatási célokat szolgálnak /elsősorban IBM 360/. Ki kell emelni az OLIVETTI gépeket, melyek kis helyigényük, gazdaságosságuk és olcsóságuk miatt rendkívül népszerűek.

Elemzték az oktatásügy területén beállított számítógépek alkalmazási formáit és céljait, részletes kimutatás készült a teljes gépparkról, a teljesség igényével.

Maga az Oktatásügyi Minisztérium is külön számítóközponttal rendelkezik Montrouge-ban, ahol számos ügyviteli és adminisztrációs célra /személyzeti nyilvántartás, könyvvitel, fizetési jegyzékek stb./ alkalmazzzák a BULL-GENERAL ELECTRIC 425 és 415 gépegységből álló gépparkot.

A Service Central des Statistiques et de la Conjoncture /Központi Statisztikai és Konjunktúra Hivatal/ IBM 360/40 gépén oktatásügyi statisztikákat készít és ad ki rendszeresen. Számos egyetem rektori hivatala alkalmaz számítógépet ügyvitelgépésítésére /hallgatói nyilvántartások, ösztöndíjak, statisztikák, vizsgaeredmények stb. feldolgozása/.

Egyelőre még korlátozott mértékben, de már a középiskolai oktatásban is megjelentek a számítógépek. Így pl. az egyik Strasbourg-i középiskolában a könyvvitelt gépeken oktatják. Mintegy ötven középiskola vásárolt PROGRAMMA 101 típusú OLIVETTI gépet, melyeket első-

sorban az érettségi vizsgára való felkészítésre használnak. Sok ígérettel kecsegtet az "off-line" technika alkalmazása.

A francia oktatási rendszerben igen jelentős szerepet szánnak a felsőfokú technikumnak, mivel az általuk képzett technikai személyzet iránt óriási szükséglet mutatkozik a népgazdaságban. Az előirányzatok szerint a közeljövőben 30 felsőfokú technikumot szerelnek fel nagy kapacitású computerrel, s e piac megszerzéséért ádáz harc folyik a gyártó cégek között.

A műszaki egyetemek gépparkja igen jelentős /IBM 1130, IBM 360/40, 360/44 gépek/. Legtöbb műszaki egyetemen folyik oktatás, általában két fázisra bontva: először valamennyi hallgató számára közösen, majd szakágazatok szerint specializálva, a sajátos igények kielégítésére. A bevezető studiumban kb. 30 óra alatt megismerkednek a computerek szerkezetével, az organigramok technikájával és a Fortran programnyelvvél. Az üzemelő computereket természetesen a kutatások számára is felhasználják az oktatók, illetve az egyetemi állományban lévő kutatók.

Igen jelentős szerepe van a computereknek a közgazdasági és a kereskedelmi oktatásban. A vállalati ügyvitelszervezésen kívül marketing tanulmányok készítésének oktatására is felhasználják a gépeket. Szimulációs modelleket állítanak elő /a fogyasztók reagálása, készletgazdálkodás/, korreláció számításokat végeznek, matematikai statisztikát oktatnak és az operációkutatás számos alkalmazását mutatják be a képzési program keretében.

Az V. népgazdasági terv 1966-ban előirányozta az országon belül hármas tagolású számítóközpont-hálózat kialakítását; ennek megvalósulását bizonyos mértékig hátráltatja a szükséges hitelek rendelkezésre bocsátásának rendkívül nehézkes mechanizmusa.

Mindent összevetve megállapítható, hogy a számítástechnika gyors ütemben vonul be az oktatás és a kutatás színterére. Bizonyos problémát okoznak sok esetben a professzorok, akik részben idegenül állnak szemben e "profán" technika térhódításával, másrészt a professzoroknak a számítástechnika elemeire való képzése lélektani kérdéseket vet fel.

/Sperlág S./

38/70

655.413:778.14

A mikrofilmes rendszerek legújabb fejlődése. /Recent developments in microforms systems./ - WILLIAMS, B.J.S. = The Information Scientist, 3.k. 1.sz. 1969. p.31-38.

A könyvtári és tájékoztatói intézeti mikrofilmes rendszerek terén az utóbbi 5 évben jelentős fejlődés következett be, s a mikroformátumok számos változata terjedt el. 35 mm és 16 mm széles filmek, mikrofilmlapok, különféle méretű átlátszatlan mikromásolatok használatosak. Míg a műszaki rajzok mikrofilmezésében a 35 mm-es ablakos lyukkártyák által formai egységesség alakult ki, addig a könyvtári

mikrofilmek egységesítése, egyetlen mikroformátum szabványosítása nem valósulhatott meg, mert maguk a könyvtári dokumentumok is rendkívül sokfélék formátumra, terjedelemre, jellegre nézve. A mikromásolási tevékenységben jelentős szerepet töltenek be a mikrokiadványok. Egyrészt kifogyott ritka kiadványok, egyetemi értekezések, periodikák, hírlapok visszamenőleges újra kiadására kerül sor, másrészt eredeti, részben a hagyományost helyettesítő, részben azzal párhuzamos mikrokiadványok jelennek meg. A Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ kiadásában 1966 óta megjelenő The national register of microform masters c. mikrofilm katalógus rendeltetése, hogy csökkentse a ritkaságok ismételt lefényképezésének eseteit, elősegítse a könyvtári anyag állományvédelmi mikrofilmezésének racionalizálását, s hozzáférhetővé tegye a könyvtárak által mikrofilmezett anyagot.

A kereskedelmi forgalomba kerülő amerikai mikrokiadványokról a Guide to microforms in print c. kiadvány nyújt - 1961 óta - rendszeres tájékoztatást. Az USA-ban az eredeti mikrokiadványok jelentős hányadát a kormányzat által támogatott kutatások dokumentumainak mikrofilmlap-kiadásai teszik ki. A szabványosított méretű és kicsinyítésű, 60 oldalt tartalmazó mikrofilmlapok összefüggő mikrofilmes tájékoztató rendszert alkotnak, mely kiválóan alkalmas a dokumentumok olcsó többszörözésére, szállítására, s szükség esetén decentralizált másolására. A mikrofilmlapra épülő tájékoztatási rendszerek egyik új formája a computeradatok mikrofilmlapra másolása által jött létre. Az IBM és a Pandex indexkészítő szolgálat pl. computerrel előállított szövegeket 16 mm-es mikrofilmre fényképez, s a filmből mikrofilmlapokat állít elő. A United States Patent Office /Egyesült Államok Szabadalmi Hivatala/ teljes állományát mikrofilmre veszi, s a mikromásolatból többek között legfeljebb 8 oldal terjedelmű anyagot tartalmazó ablakos lyukkártyákat készít. Angliában több kereskedelmi kiadó-vállalat mikrofilm segítségével létesített gyártmányokra vonatkozó információk szolgálatot. Az Information Handling Ltd. és a Technical Indexes Ltd. 16 mm-es kazettás filmen hozza forgalomba kiadványait, míg a Technical Information on Microfilm Ltd. erős kicsinyítésű, 3200 oldalt tartalmazó PCMI mikrofilmlapokat árusít.

A másolással, mikrofilmezéssel kapcsolatos kiadói jogok még sok megkötöttséget jelentenek. Azok tisztázása és egyszerűsítése elősegítené a duplikátumokon alapuló tájékoztató tevékenység sikerét.

/Tőkés L./

39/70

655.535.286/083.74//100/

Nemzetközi szabvány-könyvszámok /ISBN/. /International standard book numbers /ISBN/. - NEUBAUER, K.W. = IATUL Proceedings, 4.k. 1.sz. 1969.jul. p.17-19.

A cikk az ISO /International Organization of Standardization = Nemzetközi Szabványosítási Szervezet/ a könyv nemzetközi szabványosítása céljából létrehívott munkabizottsága /ISO/TC 46/ WG 1/ 1969.évi április hó 17-18-án Berlinben tartott üléséről ad tájékoztatást. Az ülésen képviselt országok, illetve szervezetek a következők voltak:

Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Írország, Nyugat-Németország, Norvégia, Svédország; UNESCO, IPA, IFLA.

Az ISBN /International Standard Book Number = nemzetközi szabvány-könyvszámok/ az a szabványosított könyvszámrendszer, amelyet az írországi FOSTER professzor fejlesztett ki, és amelyet az Egyesült Királyságban 1967, az Egyesült Államokban pedig 1968 óta alkalmaznak a kiadók. Nemzetközi viszonylatban némileg eltérő rendszer bevezetésére kerül majd sor, amely leveti az angol nyelvű kiadványokkal kapcsolatban jelenleg fennálló megkötöttségeket, illetve korlátozottságokat. A nemzetközi egységesítés érdekében létrehívott munkabizottság első ülését 1968 szeptemberében Londonban, másodikat 1969 tavaszán Berlinben tartotta.

Az ISBN-rendszer célja, hogy minden könyvnek /az időszak kiadványok, hírlapok stb. kivételével/ legyen egy olyan egyedi száma, amely éppenugy alkalmas a könyv kiadásának és jellegének, mint címének azonosítására. A számjelzet 4 részből áll, az egyes részeket belső helyközök választják el egymástól. A számjegyek száma 10, amelyet megelőz az ISBN betűcsoport /pl. ISBN 90 7000 234 5/. A négy részre tagolódo számjelzet első részlege /a példában: 90/ a művek nemzeti, nyelvi, geográfiai és ezekhez hasonló jellegű csoportvonatkozások jelölésére szolgál, a második számrészleg /a példában: 7000/ a kiadót jelöli, a harmadik /a példában: 234/ célja a mű jelölése, végül a negyedik csoportot alkotó számjegy /a példában: 5/ az ellenőrző számjegy /check digit/ funkciójának betöltésére hivatott. Az első és a második számcsoporthoz hosszúsága egyrészt a nemzeti, nyelvi stb. vonatkozású csoport, másrészt ezen belül az egyes kiadók publikációs termékenységeinek mértékétől függ. Érdekes módon minél nagyobb a könyvtermés, annál kevesebb számjegyből állnak az ISBN-nek ezek a részei, és viszont. Így pl. az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, a Német Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió jelölésére csak egy-egy szám áll rendelkezésre, míg Laosz és Zambia jelölésére 5 számból álló kódjel szolgál. A kiadók jelölésére szolgáló második számcsoporthoz hasonló a helyzet. Pl. a nagy angol könyvkiadó, az Oxford University Press azonosítására kétjegyű szám áll rendelkezésre, aminek következtében kiadványainak jelölésére az ISBN 10 számjegyből álló jelzetéből 6 számból álló csoport vehető igénybe, tekintettel, hogy az utolsó számjegynek sajátos ellenőrző funkciója van valamennyi ISBN könyvszám esetében. /A művek jelölésére alkalmazható 6 számjegyű csoport voltaképpen egy millió mű megkülönböztetésére elegendő, tekintettel arra, hogy a 000000 jelzet szintén lehet disztinktiv kódjelem./ Ezzel ellentétben a kis kiadók jelölésére hosszú számcsoporthoz használnak, mivel ezeknél kiadványaik azonosítására elegendő rövidebb számcsoporthoz is.

Az ISBN könyvszám legtöbbet vitatott eleme az ellenőrző szám. Erre azért van szükség, hogy lehetséges legyen, hogy ha az ISBN jelzetet nem helyesen konstruálják meg, illetve alkalmazzák /akár valamely számjegy elhagyása vagy másik számcsoporthoz való átvitele révén/ computer segítségével felismerhető legyen a számjelzet helytelensége. Ezt a computer úgy éri el, hogy az utolsó kivételével minden számjegyet beszoroz 10, 9, ... 2 számokkal /ezeket nyomtatékoknak nevezik/, a szorzatok eredményét összeadja és az így kapott eredményhez hozzá-

adja az ellenőrző számot. A kapott számot azután elosztja 11-el /ezt modulus-nak nevezik/, és ha az osztás eredményeképpen nincsen maradvány, az ISBN jelzet helyes.

A könyvformátum nagy változatossága eddig nem tette lehetővé annak meghatározását, hogy az ISBN jelzet feltüntetése hol történjék a könyvön. A munkabizottság a címlap verzőjét tekintette erre a célra a legalkalmasabbnak. Amennyiben ez nem volna megfelelő, a címlap alsó része is megfelelő lehetne erre a célra, de alkalmas lehetne a könyv hátsó fedőlapja külsejének alsó része is, de számításba jöhet a könyv borítólappja hátlapjának alsó része is. Ha mindezek nem volnának megfelelőek, a kiadókra kell bízni, hogy meghatározzák a könyv valamelyik jellegzetes részét az ISBN jelzet részére.

Az első három számcsoporthoz kialakításának módja

Az első számcsoporthoz kijelölését nemzetközi szintű központi szervre kell bízni. Ennek nyilvántartást kell vezetnie az egyes nemzeti, nyelvi, földrajzi és hasonló jellegű csoportokról, az ezeket azonosító számokat magukkal az érdekelt csoportokkal együttműködve kell kialakítani, és biztosítani kell, hogy az ISBN jelzeteket helyesen használják, mindig szem előtt tartva, hogy az egész rendszernek léte az egyöntetűsége alapszik. Az értekezlet résztvevői meggyeztek abban, hogy felkérjük a British Standards Institution-t /Brit Szabványügyi Intézet/, hogy vállalja el ezt a feladatot, mivel az Egyesült Királyság rendelkezik a legtöbb tapasztalattal a szabvány-könyvszámok használatában. FOSTER professzor javaslatot terjesztett elő magukra az azonosító számokra vonatkozóan, és javaslatát a munkabizottság el is fogadta. A javaslat az UNESCO 1966. évi statisztikai évkönyvének adataira támaszkodik, amely 91 ország kiadóinak könyvtermését tartalmazza. Az adatok szerint:

<u>a kiadott művek évi száma:</u>	<u>az egyes kategóriákban érdekelt országok száma:</u>
20 000	6
5000 - 19 999	14
500 - 4999	33
500	38

Azoknak az országoknak jelölésére, amelyek évente több mint 20 000 művet adnak ki, egy számjegy szolgál; az 5000 - 19 999 közötti évi produkcióval rendelkező országok két számjegyű kódjelet használnak, és így tovább.

A kiadók azonosításánál a következő a helyzet:

<u>az azonosító szám hossza:</u>	<u>a számításba jövő számsor határszamai:</u>	<u>a számsor tagjainak száma:</u>
1	0-7	8
2	80-94	15
3	950-993	44
4	9940-9989	50
5	99900-99999	100

A kiadók kódjeleinek megállapítása maguknak az egyes nemzeti, nyelvi, geográfiai csoportoknak a feladata, természetesen központi szerveik útján.

A művek azonosítására szolgáló kódjeleket maguk a kiadók állapíthatják meg, a rendelkezésükre álló számhatárok között. Kézenfekvő volt a javaslat, hogy a kiadóvállalatok kapják meg az ISBN computerrel készített teljes listáját a rendszer életbelépése esetén.

Ami az együttműködési készséget illeti, az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, Ausztrália, Kanada, Franciaország, Lengyelország, a Szovjetunió és a skandináv államok hajlandóknak mutatkoznak a fenti rendszerű kooperációra, Németország részéről azonban sajátos nehézségek merültek fel annak következtében, hogy a német könyvkiadók már évtizedek óta használják a hatjegyig terjedhető könyvszámokat. Ha a német kiadók az ISBN rendszerben 3 tagu kiadói azonosító számot lesznek kötelesek használni, mindössze 5 tagu kódjelet alkalmazhatnak kiadványaik jelölésére, ami egyes kiadók részére kevésnek bizonyulhatna. Ennél az oknál fogva a német kiadók egy része szívesen hagyná el az ellenőrzésre szánt számpozíciót és használná azt fel művei azonosítására, mert ilyen módon lehetővé válnék a régebbi kiadású könyvek bevonása is a rendszerbe. Ezt a megoldást általában elutasították az értekezlet résztvevői, míg végül azután kompromisszum jött létre, amelynek értelmében azok a német kiadók, amelyek nem tudják, vagy nem akarják elhagyni a régi könyvszámokat, mind azokat, mind pedig az ISBN jelzeteket rányomtatják könyveikre.

A könyvkereskedelem és a kiadók, valamint a könyvtárak számára az ISBN rendszer létrehozása figyelemreméltó előnyökkel járna. Ha a könyvkereskedelem számára fontos bibliográfiák az ISBN jelzetet is tartalmazzák, a könyvkereskedelem nagyrésztben áttérhet erre a rendszerre. Ebben az esetben elegendő lesz a rendelésnél és a számlázásnál az ISBN jelzetek feltüntetése a könyvek azonosítására, legfeljebb rövid címmel. Ezen túlmenően az ISBN jelzetek rákerülhetnének a katalóguscédulákra is, és azokat e jelzet alapján lehetne rendelni. Lehetséges volna továbbá ennek alapulvétele a könyvtárak kölcsönzési munkájának lebonyolításánál. A jövőben külön katalógus lenne kiépíthető az ISBN jelzetek alapulvételével.

Az ISBN kialakulása a könyvek numerikus azonosítása érdekében még csak kezdeti stádiumában van. Sokkal nehezebb lesz azonban ha-

sonló rendszer kialakítása a periodikus kiadványok /sorozatok, hirlapok stb./ terén. Az értekezlet résztvevői azt remélik, hogy a legközelebbi /stockholmi/ értekezleten már javaslatok hangzanak el ezeknek a kiadványfajtáknak szabványosítására is.

/Balázs J./

40/70

778.148

A mikroformátum dinamikája az olvasó-másoló készülékektől függ.
/Microform dynamics depend on reader/printers./ = Data Systems News, 10.k. 4.sz. 1969.ápr. p.7-8.

A mikromásolatok aktív használata akkor lehet hatékony, ha gyorsan lehet keresni, megtekinteni és szükség esetén nagyítani a felvételeket. Erre ma már megvan a lehetőség, mert az olvasókészülékek és olvasó-másoló berendezések számos változatát gyártják, az egyszerű olvasókészülékektől a sokoldalú, mindenféle mikroformátumhoz használható, vagy kódolt dokumentumok keresésére is alkalmas nagyító készülékekig. A computer-adatok mikrofilmezése új igényeket támasztott a mikrofilmmel szemben, s jelenleg ebben az irányban igen gyors a fejlődés. Az egyszerű olvasókészülékek iránt általában megnyilvánuló követelmény az olcsó ár és hordozhatóság. Elsősorban mikrofilmlapok és ablakos kártyák olvasására használják ezeket a kis készülékeket, melyek érdekében a mikrolapkiadók jelentős propagandát fejtenek ki, minthogy azok elősegítik a mikrofilmlapok használatát. Az univerzális olvasókészülékkel szemben jelentősebb követelmények merülnek fel: vetítőfelülete legyen elég nagy computerrel készült táblázatok felvételének és két egymás melletti mikrofilmlap-felvételnek a kivetítésére, nagyítási aránya 11 - 42 - 44-szeresen változtatható legyen. Az ideális olvasókészülék alkalmas tekercsfilmek, kazettás filmtekercsek és mikrofilmlapok használatára. Egyelőre még nem kapható minden szempontból tökéletes olvasókészülék, de hoztak forgalomba csaknem valamennyi igényt kielégítő olvasógép-családokat /pl. a Bell and Howell készülékei/. Az olvasókészülékek és olvasó-másoló készülékek gyártásának növekedését jól szemlélteti az a táblázat, mely e cikk mellékletként 19 amerikai vállalat 73 készülékét mutatja be. Ezek között 28 olvasókészülék másolatok készítésére is alkalmas. Az Atlantic Microfilm 6, a Bell and Howell 5, az Eastman Kodak 7, a 3M Co. 7, a Remington Rand 11 készülékkel szerepel ebben a jól áttekinthető kimutatásban. A készülékek tulajdonságait 14-féle adatcsoportosításban tüntették fel. A használható mikrofilm-formátum, a nagyítási arány és a vetítőfelület mérete mellett adatokat közül a táblázat a másolóeljárásra és annak gyorsaságára, a készülék és a másolat árára vonatkozóan is. A készülékek ára a teljesítménytől függően változó. Az egyszerű olvasókészülékek 100-200 dolláros áron beszerezhetők; a sokoldalú olvasó-másoló készülékek ára 1200-3500 dollár körül van.

/Tócsa L./